

*Федорченко Павло Леонідович
студент IV курсу, групи 43-ФС
спеціальності «суспільствознавство»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Гончаренко Катерина Сергіївна*

«Втеча від свободи Е. Фромма як неприйняття існуючого світу»

В парадигмі ХХІ ст. феномен споживацтва відіграє чи не одну з найголовніших ролей в формуванні людської свідомості. Великої цінності набули медіа, завдяки яким формуються думки, ідеали, приклади для наслідування, бажання та ін..

Одним з трендів сьогодення є гіпертрофоване бажання бути «не таким як всі». Звідси намагання, за будь-яку ціну виділитися на фоні мас та зверхне ставлення до «звичайних» людей, їх способу життя та ідеалів. Така тенденція призводить до того, що багато людей, особливо молодого віку, відгороджуються від соціуму. Люди тікають від конкуренції, боротьби та бажання дістатися свого «місця під сонцем», а те що світ та люди, які в ньому живуть мерзенні дає втікачам гарне виправдання.

Свого часу, Еріх Фромм, підіймаючи питаннями свободи та відчуження, звертався до питання «матеріального» світу, і саме тому можна спробувати пошукати відповіді в цій концепції, оскільки, думки та погляди філософа можуть бути корисними для кращого розуміння світу та розробки стратегій щодо можливих його змін.

У роботі «Втеча від свободи» філософ вивчає поведінку людей після розпаду «до-індивідуалістичного» суспільства, яким він називає період часу від виникнення людства до кінця Середньовіччя. За Е. Фроммом в той період людина була частиною природи, з народження вона вже знала чим буде займатися все своє життя та чим будуть займатися її діти. «До-індивідуалістичність» можна вважати періодом безтурботності та умиротворення. Однак, розпад середньовічного суспільства привніс кардинальні зміни в картину світу, бо окрім світу природи та Бога ще з'явилося «Я». З пусковим механізмом індивідуалізації, людина починає вирізняти і самоусвідомлювати себе з-поміж інших. Але разом з тим з'являється почуття самотності і безпорадності. Зростає конкуренція всередині станів, створюватися монополії, характерні для капіталістичного суспільства. Середньовічній людині все було зрозуміло та просто – роби те, що робив твій батько та служи Богу. А після того, як в картині світу з'явилося ще й якесь «Я» виникла потреба робити щось для нього, наприклад, нести за нього відповідальність.

Основні проблеми, пов'язані зі зміною світосприйняття торкнулися саме представників середнього класу і в меншій мірі «черні». Монополісти і аристократія ж в свою чергу задовольнялися своєю свободою і втілювали її в мистецтві та інших благах принесених цією свободою. Але вони не були повністю звільнені від почуття тривоги, бо їм доводилося постійно придушувати невдоволення нижчих класів.

Філософ зазначає, що відчуття тривоги, безпорадності, самотності, які принесла індивідуальна свобода людини не є приємними, тому щоб позбавити себе від них люди несвідомо прагнули й прагнуть від неї позбавитися. Гітлерівську Німеччину, мислитель, називає прикладом того, що люди ладні піти на все заради того, аби полегшити своє життя, зробити його більш зрозумілим та позбутися відповідальності. Але підкорення диктатору це не єдиний спосіб втечі від свободи, наприклад, для сьогодення одним з таких способів є споживацтво. За Е. Фроммом людина прагне замінити свою свободу матеріальними речами, що може тимчасово позбавляти її від неприємних відчуттів тривоги та самотності, що тамує відчуття порожнечі. Але автор наголошує, що це робить людину залежною від речей, оскільки, після отримання однієї бажаної речі з'являється потреба в іншій. Тому такий спосіб «покращення самопочуття» не тільки не допомагає реалізувати власну

свободу, а й обмежує її, адже вибудовує залежність, а якщо людина залежна, то вона сковує себе рамками своєї залежності, бо перестає бути контролюваною собою, а її дії надиктовані її залежністю.

За Е. Фроммом, свобода – це не завжди вирок самотності та тривоги, оскільки людина як вільна істота має вибір. Мислитель зазначав, що позбутися від свободи за допомогою нової залежності, або дорости до повної реалізації позитивної свободи, заснованої на індивідуальності й неповторності кожного [2]. Постійно вдосконалюючись людина здатна реалізувати свободу в творчій діяльності. На думку автора, тільки в творчості можна сповна відтворити власну свободу, адже в соціальному світі ми обмежені фізичними здібностями, фінансами, законами фізики, тощо, а у творчості ми стаємо Богами, які не обмежені нічим, окрім власної фантазії.

Так як людина істота соціальна, то реалізувати свою свободу вона може тільки в суспільстві. Людині потрібен зв'язок з суспільством, але цей зв'язок не обов'язково повинен бути фізичний. Більш того фізична самотність небезпечна лише тоді, коли вона веде до самотності моральної. До зв'язку з соціумом належать: ідеї, моральні цінності, соціальні стандарти, тощо [2]. Контакт з суспільством необхідний для того, щоб людина не почувала себе самотньою, адже коли вона відчуває, що довкола багато людей зі схожими з нею інтересами, цінностями та цілями, то вона може ідентифікувати себе з цією групою людей. Якщо ж людина позиціонує себе як частину деякого цілого, якоїсь групи, то вона вже не може бути самотньою. Якщо ж людина відмовляється від суспільства, закривається в собі, то це призводить лише до зростання почуття тривоги і власної нікчемності, іншими словами, людина добровільно зачиняє себе за грати своїх власних переживань.

Попри інше, Е. Фромм, також був прихильником критики капіталістичного суспільного та економічного устрою. Він вважав, що така система є сприятливою для розвитку відчуженості, відчуття самотності та тривоги у соціумі. Е. Фромм зазначає про те, що капіталізм – це суспільство, засноване на тому, щоб розбудити жадібність, себелюбство, конкуренцію. Теза: «Якщо пробудити в людях жадібність та інші ниці почуття, то вони почнуть воювати один з одним, але суспільство почне розвиватися шаленими темпами» - як спроба виправдати суспільний устрій. В парадигмі капіталізму формується суспільство, яке прагне «мати», а не «бути» [1].

Найбільш сприятливою для людини та розвитку її свободи, формою суспільного ладу, Е. Фромм вважає комунізм. На думку мислителя, він дозволяє людині сконцентруватися на своїй творчій діяльності. Комунізм повинен замінити економічне багатство і бідність – на духовне. Речі повинні стати не метою життя, а засобом для неї. Слід зазначити, що він був критиком радянського комунізму, бо вважав, що радянські комуністи перетворили соціалізм в чисто економічну теорію. Мета такого соціалізму – максимальне споживання і використання техніки.

Отже, Еріх Фромм визначає появу проблематики відчуження та втечі від свободи з розпадом середньовічного суспільства, а також з настанням «індивідуалістичного» етапу в історії. Нерозуміння ж або нездатність людей до реалізації індивідуальної свободи є фактором появи відчуттів самотності, тривоги та безпорадності. Ці відчуття породжують несвідоме прагнення до уникнення свободи, шляхом передачі її в руки іншого або заміщення її через споживання. Споживання та збудження у людей низинних почуттів стали основою для критики філософом капіталістичного суспільного ладу.

Але людина може реалізувати свою свободу. Для цього їй потрібен ментальний зв'язок з суспільством, щоб не почуватися самотніми та непотрібними та концентрація на творчій діяльності.

Список використаної літератури:

1. Фромм Е. Мати чи бути? / Еріх Фромм ; Пер. з англ. О. Михайлової та А. Буряка. – Вид. 2-ге. – Київ : Укр. письменник, 2014. – 221 с.

2. Фромм Е. Бегство от свободы / Э. Фромм ; Пер. с англ. Г.Ф. Швейника. – 2-е изд. – М. : Изд. группа «Прогресс» : Универс, 1995. – 251 с.